

17. Kittler F. A. Discourse Networks 1800/1900. – Stanford: Stanford University Press, 1990. – 238 p.
  18. Kuczok W. Widmokrąg. – Warszawa: Wydawnictwo W. A. B., 2004. – 174 s.
  19. Lacan J. Ecrits I. – Paris: Seuil, 1970. – 267 p.
  20. Lacan J. Le Seminaire. Livre XI. Les quatre concepts fondamentaux de la psychanalyse. – Paris: Seuil, 1990. – 416 p.
  21. Nietzsche F. The Will to Power / Ed. by Walter Kaufmann. – New York: Vintage, 1968. – 582 p.
-

М.ДРАГОМАНОВ ЯК АВТОР ГАЛИЦЬКОЇ ПЕРІОДИКИ

(Кілька зауваг з приводу псевдоніму **Українець**)

Незаперечним інтелектуальним авторитетом М.Драгоманов був для своєї небоги – Лесі Українки, за висловом Лідії Шишманової, „духовної дочки”¹ вченого. Літературне ім'я Леся Косач обрала також переємно-родинне. З часу співробітництва з галицькою періодикою Українцем підписував свої статті М.Драгоманов. А тридцятьма роками раніше підкреслював цим псевдонімом свою українську ідентичність письменник, котрий в літературному каноні М.Драгоманова посідав центральне місце – Микола Гоголь.

Слід зазначити, що насправді традиція обирати етнонім творчим псевдонімом закорінена значно глибше. Витоки її у давній літературі. Українські письменники XV – XVI століть, які освіту здобували зазвичай в європейських освітніх центрах і прилучалися до латиномовної, польськомовної літератури, щоб означити свою приналежність до України, додавали до власного прізвища етноніми: Рутенець, Русин, Роксолан. Серед найвідоміших зачинателів гуманістичної літератури в Україні – Павло Русин із Кросна, Станіслав Оріховський – Роксолан, Григорій Чуй Русин із Самбора та ін. До речі, М.Драгоманов послідовно відстоював думку про те, що межі української літератури не можна окреслювати, спираючись виключно на мовний принцип, з огляду на який і початки українського книжного віршування запізно означувалися другою половиною XVI ст., і цілий пласт словесності, писаної латиною та іншими мовами, опинився поза розглядом.

Відродження інтересу до псевдонімів-етнонімів – у контексті зацікавлення національним – відбулося у XIX ст. Під прибраним ім'ям – Русин – друкувався тоді В.Білозерський. Перебуваючи у Карлсбаді, свою етнічну тожсамість підписом означив М.В.Гоголь, українство якого виявилось імпліцитно та експліцитно – у творчості й позалітературній діяльності. Констатуючи наявність широких етнографічних зацікавлень у М.Гоголя, дослідники, як правило, обминають увагою його серйозний намір у 30-і роки XIX ст. написати повну історію України, задля чого письменник ґрунтовно проштудював тогочасні історіографічні джерела („Історію русів”, „Історію Малої Росії” Д.Бантиша-Каменського, „Літописне повісткування про Малу Росію” О.Рігельмана, географічний опис Чернігівського намісництва О.Шафонського). Про цей задум письменника М.Драгоманов побіжно згадує у статті „Література російська, великоруська, українська і галицька” (Див. Драгоманов М.П. Літературно-публіцистичні праці у 2-х т. – Т.1. – К.: Наукова думка, 1970. – С.121). Але на ділі він так і залишився не втіленим, оскільки народні джерела, усна словесність імпоували митцю значно більше, аніж фактографічні, та й сам його інтерес до історії цілком вписувався до парадигми фольклорного романтизму. М.Драгоманов услід за М.Костомаровим зробив чимало слушних спостережень щодо української ідентичності Гоголя. Варто зауважити, що праці

1.Українка Леся. Зібрання творів: У 12 т. – Т.10. – К.: Наукова думка, 1978. – С.340.

Костомарова для Драгоманова виконали функцію і фактологічного джерела, і провокативно-творчого імпульсу, що спонукав наступника кирило-мефодіївців до осмислення і переінтерпретації численних костомарівських ідей. Вчені були особисто знайомими – брали участь у роботі III Міжнародного археологічного конгресу, який відбувся у Києві 4 – 16 серпня 1874 р., по його закінченні старший колега відзначив важливість реферату М.Драгоманова про малоросійські думи і пісні. (М.Драгоманов спільно з В.Антоновичем підготував збірник „Исторические песни Малорусского народа с объяснениями Вл.Антоновича и М.Драгоманова” (Т.т. – 1-2. – К.: 1874-1875), перший том видання з’явився друком напередодні з’їзду). Див. про це: Костомаров Н.И. Автобиография. Бунт Стеньки Разина. – К.: Наукова думка, 1992. – С.315.

Повернемось усе ж до псевдонімів. У частині лесезнавчих та драгоманознавчих студій розтиражована хибна думка про те, що підписуватись Українець М.Драгоманов почав, опинившись на еміграції. Не уникла її й О.Забужко, котра пише про Драгоманова, що він „першим (від 1876 р., тобто відколи емігрував із Росії) став уживати в своїх писаннях того самого „етнічного” псевдоніма, що відтак перейшов і до неї (Лесі Українки. –) – „Українець” (NB: а ще тридцятьма роками раніше так підписався – правда, не по-українськи, а по-французьки, але також мандруючи Європою й почувуючись вигнанцем, – інший автор, якого в родині Драгоманових без вагань зараховували до українських, – Mr. Nicolas de Gogol, Ukrainien”, згідно з „Almanach de Carlsbad” за 1846 р., – збіг, що його навряд чи можна вважати за випадковий!)” (Див. Забужко О. Notre Dame d’ Ukraine: Українка в конфлікті міфологій. – 2-е вид. виправл. – К.: Факт, 2007. – С. 343-344). Річ у тім, що вживати псевдонім Українець М.Драгоманов почав, співпрацюючи з часописами Галичини. За таким підписом у „Правді”, починаючи з 1873 року, друкувалася його стаття „Література російська, великоруська, українська і галицька”. Прибраним ім’ям Українець завершується і видрукований до еміграції, у 1875 р., „Перший лист до редакції „Друга”, в оригіналі написаний між іншим російською, редакцією перелицьований на рутенщину, а сучасному читачеві відомий у перекладі І.Франка, котрий вмістив його до свого видання „М.Драгоманов. Листи до Ів.Франка і інших (1887-1895). Видав Іван Франко. Львів. 1908”.

Отож, якщо вже й дошукуватись тут смислових акцентів, то пов’язуватись вони будуть не з вигнанством і навіть не з тією обставиною, на яку вказував С. Єфремов: „Рік 1876-ий стоїть граничним стовпом між його (М.Драгоманова. –) початковими, скажу так – „українофільськими” поглядами й пізнішими, щиро вже українськими” (Див. Єфремов С. Про М.Драгоманова. 1919 р.//Степан Ріпецький. Драгоманов в опінії визначних українських громадян. – Нью-Йорк – Дітройт: 1967. – С.27-28), в іншому формулюванні – не з переходом від псевдоніму Толмачов (частіше криптоніму М.Т-овъ), яким підписувався М.Драгоманов у російських виданнях, тому ж „Вестнике Европы”, до псевдоніму Українець, а з драгоманівською програмою культурного реформування Галичини і місцем у ній українського концепту.

Справедливості заради слід зауважити, що й Драгоманов (не лише Гоголь) підписувався етнічним Українець не завжди по-українськи. В італійському щомісячному часописі „Rivista Europea”, який редагував приятель М.Драгоманова – італійський історик літератури Анджелло Губернатіс (1840-1913), М.Драгоманов друкував свої праці під псевдонімом Ucraino, зокрема у двох перших номерах за 1873 р. публікувалася його стаття „Il movimento litterario ruteno in Russia e Gallizia”.

Статті на політичні теми під псевдонімом Українець подавав до видань „Освобождение”, „Русская мысль”, „Украинская жизнь” і професор, дійсний член ВУАН, редактор і автор передмови до двотомника М.Драгоманова „Собрание

политических сочинений” (Париж: Б.и., 1905, 1906) – Богдан Кістяківський.

У самого ж Драгоманова псевдонімів та криптонімів, до яких він змушений був вдаватися, щоб приховати своє авторство, – надзвичайно велика кількість. Дослідник О.Дей, приміром, нарахував їх 57 (Див. Дей О.І. Словник українських псевдонімів. – К.: Наукова думка, 1968. – С.466).

Але і це не рятувало. Редактори, впізнавши почерк забороненого автора, відмовлялися друкувати його дописи. Тому іноді статті доводилося переписувати дружині вченого – Людмилі Кучинській. „Його ім'я лякало оборонців трону настільки, що, як писав Франко, навіть коли б те ім'я з'явилося під молитвою „Отче наш” або царським гімном „Боже, царя храни”, то й вони були б негайно заборонені. Лише за зв'язки з Драгомановим закривалися газети й журнали, а їх видавців кидали до в'язниці. Російське самодержавство вимагало від сусідніх урядів висилки політичного злочинця та суду над ним”. (Федченко П.М. Михайло Драгоманов. Життя і творчість. – К.: Дніпро, 1991. – С.10-11).

